

महिलामाथि हुने गरेका घरेलु हिंसा

(पिपलधारा गा.वि.स. गुल्मीको एक अध्ययन)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभागअन्तर्गत

समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर

तहको आंशिक आवश्यकतापरिपूर्तिका

लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

प्रस्तुतकर्ता

विष्णु कुमारी खनाल

रोल नं. ३२६

परीक्षा रोल नं. २८००२९

त्रिभुवन विश्वविद्यालय केन्द्रीय क्याम्पस

समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०६६

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय
समाजशास्त्र/मानवशास्त्र
केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुर

सिफारिसपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय समाजशास्त्र/मानवशास्त्र विभागअन्तर्गत समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तह पूरा गर्ने प्रयोजनका लागि मेरो निर्देशन र सुपरिवेक्षणमा विष्णु कुमारी खनालले “महिला माथि हुने गरेका घरेलु हिंसा : एक अध्ययन” विषयक शोधपत्र तयार गर्नुभएको हो । म उहाँको कार्यप्रति सन्तुष्ट छु र उहाँको उत्तरोत्तर प्रगतिको कामना गर्दै मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

.....
सह-प्रा. डा. केशव कुमार श्रेष्ठ
समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय कीर्तिपुर

मिति: २०६६/०१/२२

कृतज्ञता ज्ञापन

कुल जनसंख्याको लगभग ५१ प्रतिशत महिलाहरु विभिन्न हिंसाको शिकार भएका छन् तर पनि एक्काइसौ शताब्दिको पहिलो दशकमा नेपाली महिलाहरुको शिर विश्व राजनैतिक रङ्गमञ्चमा उचो भएको छ । कठिन संघर्ष र बलिदानबाटै यो गौरव प्राप्त भएको हो । तुलनात्मक रुपमा हेर्दा महिलाको अवस्था भने दयनीय देखिन्छ । त्यसैले “महिला हिंसाको अन्त्य कसरी? जहाँ सबैको योगदान हुन्छ, महिला हिंसाको अन्त्य गर्न पुरुष र महिलाको गहन योगदान र ऐक्यबद्धता हुनु पर्छ तब हिंसाको अन्त्य हुन सक्छ ।

“महिला माथि हुने गरेका घरेलु हिंसा” को बारे केही जानकारी प्राप्त गर्ने उद्देश्यले मैले गुल्मी जिल्लाको पिपलधारा गा.वि.स.लाई अध्ययन क्षेत्र बनाएर शोधपत्र तयार गरेकी छु । प्रस्तुत शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा सकेसम्म मिहिनेत गरेको भए पनि यो मेरो पहिलो अनुसन्धान कार्य भएकोले केही कुराहरु छुटेको वा नपुग हुन सक्छ जसको लागि क्षमा प्रार्थी छु । यो शोधपत्र तयार गर्नका लागि समयमा नै आवश्यक व्यवस्था मिलाई दिनु हुने समाजशास्त्र तथा मानवशास्त्र केन्द्रीय विभागका विभागीय प्रमुख डा.ओम गुरुङ ज्यूलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु । लुम्बिनी अंचल गुल्मी जिल्ला पिपलधारा गा.वि.स. मा गरिएको सर्वेक्षण जस्तो जटिल कार्यमा आफ्नो व्यस्तताको बावजुद पनि सुरुदेखि अन्त्यसम्म प्रशस्त सर-सल्लाह, सुझाव र मार्गदर्शन दिनु हुने आदरणीय शोधनिर्देशक डा. केशव कुमार श्रेष्ठ ज्यूप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

आफ्नो अमूल्य समयको वास्ता नगरी अनुसन्धान कार्यलाई सफल पार्न आफ्ना अनुभव तथा विचारहरु दिएर सहयोग गर्नु हुने यस पिपलधारा गा.वि.स. का स्थानीय उत्तरदाताहरुप्रति आभार व्यक्त गर्दछु । स्थलगत रुपमा तथ्याङ्क सङ्कलन कार्यमा सहयोग गर्ने अंकल नारायण र भाइ पशुपतिलाई हृदयदेखि धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु । आर्थिक रुपले विषम परिस्थितिमा पनि यहाँसम्मको पढाइमा सहयोग र हौसला प्रदान गरिदिनु हुने मेरो आदरणीय पिता रविलाल खनाल र ममतामयी माता निर्मला खनालप्रति आभारी छु । यस शोधपत्र लेखन कार्यलाई सहजता प्रदान

गर्ने भाइ आरोग्य, आविष्कार, दिदी गीता, बहिनी मधु र भतिजा हरिहर भट्टराईलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

शोधपत्र लेखनको कार्यमा आफ्नो प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष सहयोग पुऱ्याएर सहयोग गर्ने सहपाठी साथीहरुलाई हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु । यस शोधपत्रलाई शुद्ध र आकर्षक रूपमा टङ्कन गरी सहयोग पुऱ्याउने कीर्तिपुर नयाँ बजार स्थित क्रिएटिभ कम्प्युटर सेन्टरलाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु । यस शोधपत्रका लागि आवश्यक पर्ने पुस्तक, पत्रपत्रिका उपलब्ध गराई सहयोग पुऱ्याउने त्रि.वि. केन्द्रीय पुस्तकालय साथै विभिन्न पत्रपत्रिका उपलब्ध गराई सहयोग पुऱ्याउने राष्ट्रिय महिला आयोग र सिविन कार्यालयलाई पनि सहयोगप्रति आभार व्यक्त गर्दछु । अन्त्यमा मेरो यो सानो प्रयासले महिलाहरुको बारेमा जानकारी हासिल गर्न चाहने महानुभवहरुलाई केही मात्रामा भए पनि सहयोग पुऱ्याउन सक्नेछु भन्ने विश्वास लिएकी छु ।

विष्णु कुमारी खनाल
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर

विषयसूची

पृष्ठ

सिफारिस पत्र	
स्वीकृतिपत्र	
कृतज्ञताज्ञापन	
विषयसूची	
तालिका सूची	
अध्याय एक : परिचय	१-९
१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि	१
१.२ समस्याको कथन	५
१.३ अनुसन्धानको उद्देश्य	८
१.४ अध्ययनको महत्व	८
अध्याय दुई : साहित्यको पुनरावलोकन	१०-३०
अध्याय तीन : अनुसन्धान पद्धति	३१-३४
३.१ अनुसन्धान क्षेत्रको छनौट र यसको औचित्य	३१
३.२ अनुसन्धान ढाँचा	३१
३.३ तथ्यहरूको स्रोत तथा प्रकृति	३१
३.४ समग्रता र नमुना छनौट	३२
३.५ तथ्याङ्क सङ्कलन विधि	३२
३.५.१ प्राथमिक स्रोत	३२
३.५.२ द्वितीय स्रोत	३३

३.६ तथ्याङ्क विश्लेषण प्रक्रिया	३४
३.७ अध्ययनको सीमा	३४
अध्याय चार : अध्ययन क्षेत्रको सामान्य परिचय	३५-४४
४.१ भौगोलिक अवस्था	३५
४.२ गुल्मी जिल्लाको परिचय	३६
४.२.१ प्रमुख धार्मिक स्थलहरू	३६
४.२.२ प्रमुख नदीहरू	३६
४.३ पिपलधारा गा.वि.स.	३७
४.३.१ पिपलधारा गा.वि.स.को सामाजिक अवस्था	३७
४.३.२ पिपलधारा गा.वि.स.को आर्थिक अवस्था	३७
४.३.३ पिपलधारा गा.वि.स.को शैक्षिक अवस्था	३८
४.३.४ महिलाहरूको स्थिति	३९
४.३.५ नारी शक्ति र समाज	४१
३.४.६ महिलाहरूको धार्मिक अवस्था	४३
४.३.७ सरकारी तथा गैरसरकारी संस्थाहरू	४३
४.४ महिला विरुद्धको हिंसाको विवरण	४३
अध्याय पाँच : उत्तरदाता महिलाको सामाजिक तथा आर्थिक पृष्ठभूमि	४५-५१
५.१ जनसंख्या	४५
५.२ उत्तरदाता महिलाको विवरण	४६
५.३ परिवारको प्रकार	४६

५.४ वैवाहिक स्थिति	४७
५.५ जातिगत विवरण	४८
५.६ शैक्षिक अवस्था	४९
५.७ आर्थिक अवस्था	५१

अध्याय छ : महिलाले भोगेको हिंसाको प्रकार, कारण,

असर र धारणा

५३-६०

६.१ महिला माथिको हिंसा	५३
६.३ हिंसाका प्रकारहरू	५४
६.४ महिलामाथिका हिंसाका कारणहरू	५५
६.५ हिंसा सहनुको कारण	५६
६.६ हिंसाबाट पर्न गएको असर	५८
६.७ महिला हिंसासम्बन्धी उत्तरदाता तथा मुख्य सूचनादाताको धारणा	५९

अध्याय सात : सारांश, प्राप्ति र निष्कर्ष

६१-६८

७.१ सारांश	६०
७.२ प्राप्ति	६४
७.३ निष्कर्ष	६६

सन्दर्भसामग्री

६९-७१

प्रश्नावली

तालिका सूची

तालिका नं १ : महिला विरुद्धको विवरण	४४
तालिका नं २ : उमेर र लिङ्ग अनुसार उत्तरदाता महिलाहरूको पारिवारिक विवरण	४५
तालिका नं ३ : उमेर र लिङ्ग अनुसार उत्तरदाताहरूको विवरण	४६
तालिका नं ४ : उत्तरदाता महिलाको परिवारको प्रकार	४७
तालिका नं ५ : उत्तरदाता महिलाको परिवारको प्रकार	४८
तालिका नं ६ : उत्तरदाताहरूको जातिगत विवरण	४८
तालिका नं ७ : उत्तरदाता महिलाको श्रीमानहरूको शैक्षिक विवरण	४९
तालिका नं ८ : समग्र उत्तरदाता महिलाको शैक्षिक विवरण	५०
तालिका नं ९ : उत्तरदाताहरूको जातिगत विवरण	५१
तालिका नं १० : पेसाको आधारमा उत्तरदाताको विवरण	५२
तालिका नं. ११ : उत्तरदाता माथिको हिंसा कर्ता र प्रकार	५३
तालिका नं. १२ : उत्तरदाता माथिको हिंसाको प्रकार	५४
तालिका नं. १३ : उत्तरदाता महिला माथिको हिंसाका कारणहरू	५६
तालिका नं. १४ : उत्तरदाता महिलाले हिंसा सहनका कारण	५७

